

УДК 343.9 (477)

Ю. Ю. Чуфрин
аспірант*Інституту права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної академії управління персоналом***МЕХАНІЗМ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СПОСІБ ВЗАЄМОДІЇ
ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІЗ СЕРЕДОВИЩЕМ**

Постановка проблеми. Однією з передумов організації ефективної протидії проявам організованої злочинності є дослідження механізму діяльності злочинних організацій. Механізм злочинної поведінки або механізм вчинення злочину виступає важливим елементом кримінологічної характеристики певного виду злочинності. Стосовно організованої злочинності цим елементом є механізм діяльності організованих злочинних організацій.

Виділення окремих видів організованих злочинних угруповань у кримінальному законодавстві здійснюється переважно із врахуванням виду злочинної діяльності, для здійснення якої вони створюються, або якою вони займаються. Наприклад, банда, як впливає зі змісту ст. 257 КК, створюється з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб. Термін «транснаціональна організація» вживається у ст. 143 КК стосовно угруповань, що займаються видаленням у людей шляхом примушування або обману їх органів або тканин з метою трансплантації або ж займаються незаконною торгівлею органами чи тканинами людини.

Звісно, позиція законодавця стосовно визначення видів організованих злочинних угруповань та їх найменування має враховуватися в теорії кримінального права.

За іншими критеріями виділяються окремі види організованих злочинних угруповань у кримінології. При цьому окремим термінам, що позначають зазначені види, надається дещо інше значення порівняно з їх використанням у кримінальному законі.

Так, угруповання відрізняють за рівнем їх організації. Похідною, первинною формою об'єднання осіб для заняття організованою злочинною діяльністю є організована злочинна група. За масштабністю злочинної діяльності більш небезпечною вважається злочинна організація. Цей вид угруповання має організацію, що забезпечує можливість тривалої безкарної злочинної діяльності. Для злочинних організацій характерним є створення спеціальних структурних одиниць, котрі мають своїм призначенням забезпечення безпеки функціонування угруповання та створення умов для розширеного відтворення його злочинної діяльності. В їх діяльності вже досить вираз-

но проявляється тенденція використання у власних інтересах інститутів держави та суспільства; здійснення широкомасштабних злочинних операцій тісно переплітається з легальною підприємницькою діяльністю, що значно ускладнює їх виявлення та нейтралізацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій у сфері протидії організованим злочинності, а саме праці Ю.А. Вакутіна, М.П. Водька, О. І. Гурова, І. М. Даньшина, О. О. Дульського, С. В. Дьякова, В. І. Литвиненка, В. Д. Пахомова свідчить, що про суспільну небезпеку організованих злочинних угруповань.

Мета статті полягає в аналізі теоретичних кримінального права та кримінологічних ознак суспільної небезпеки організованих злочинних угруповань.

Виклад основного матеріалу. У літературі механізм злочинної поведінки визначається як спосіб взаємодії особи та середовища, результатом якого є злочин, вказується, що він включає в себе мотивацію вчинення злочину, його планування (якщо воно умисне), виконання, а також наслідки [1]. Видається, що мотивація є головним чинником, що впливає на механізм злочинної діяльності, але разом з тим вона не входить до нього, а є самостійним елементом кримінологічної характеристики злочинності певного виду. Наслідки злочину також слід вважати самостійним елементом кримінологічної характеристики, причому стосовно організованої злочинності їх доцільно розглядати в контексті факторів, що впливають на існування, поширення та відтворення діяльності організованих злочинних угруповань, оскільки саме наслідки злочинної діяльності значною мірою зумовлюють самовідтворення організованих злочинних організацій. Таким чином, механізм злочинної діяльності можна визначити як спосіб взаємодії злочинних організацій із середовищем, результатом якого є злочинна діяльність злочинної організації, і включає в себе особливості її функціонування, структуру розподілу ролей та функцій, планування та етапи реалізації її злочинної діяльності, сукупність факторів його, так би мовити, зовнішнього та внутрішнього середовища. Розглянемо окремі елементи механізму діяльності організованих злочинних організацій.

Особливості функціонування організованого злочинного угруповання, на нашу думку, потрібно розглядати крізь призму своєрідних стадій існування організованого злочинного угруповання. Висловлені в літературних джерелах думки дозволяють виділити наступні стадії: 1) виникнення злочинного угруповання; 2) його розвиток і трансформація; 3) консолідація та усталення злочинного угруповання; 4) експансія та монополізація сфер злочинної діяльності; 5) структуризація («бюрократизація») злочинного угруповання; 6) його розпад або подальша трансформація.

Першою стадією існування організованого злочинного угруповання є його виникнення. Воно розпочинається, як і будь-який інший прояв злочинної діяльності, з формування умислу у певної особи на організацію злочинного угруповання з метою спільного з іншими особами здійснення злочинної діяльності, подальше використання злочинної діяльності як засобу існування або додаткового джерела прибутків. За цим йде знаходження кола однодумців, спілників, їх згуртування у стійке об'єднання, розроблення плану першого злочинного посягання та розподіл ролей учасників угруповання у його безпосередньому виконанні, тобто фактично створення організатором злочинного угруповання. На нашу думку, створення організованого злочинного угруповання передбачає формування складу його учасників, визначення напрямів його діяльності, вироблення плану їх реалізації, розробку або запозичення та усталення серед учасників певних правил поведінки, встановлення хоча б примітивної ієрархії взаємовідносин та будь-які інші організаційні дії, спрямовані на формування конкретного виду злочинного угруповання згідно з класифікацією за кримінально-правовими ознаками. Результатом такої організаційної діяльності має стати фактичне виникнення хоча б найпростішого виду злочинного угруповання. Таким чином, з урахуванням викладеного щодо класифікації злочинних угруповань, зокрема, розглядаючи організовану злочинну групу як найпростішу форму прояву організованої злочинності, створення злочинного угруповання можна вважати закінченим, коли організатором згуртовані для спільної з ним злочинної діяльності хоча б ще дві особи, за умови, що це об'єднання злочинців є стійким, розроблено план його злочинної діяльності та розподілені функції учасників угруповання, спрямовані на виконання цього плану, і сам план доведено до всіх учасників організованої злочинної групи. В літературі містяться застереження, що одиничне групове діяння нерідко буває початком створення організованої злочинної групи, вказується, що феномен організованої злочинності стосується не тільки і не стільки скоєння конкретних діянь, скільки становлення самого злочинного форму-

вання та його кримінальної діяльності» [2]. Виходячи з викладеного, стадією виникнення злочинного угруповання можна вважати проміжок часу та сукупність злочинних діянь від виникнення умислу у його організатора стосовно його створення і до фактичного формування визначеного злочинним задумом організатора конкретного виду злочинного угруповання, яке завершується набуттям останнім ознак, що

На нашу думку, одним із заходів протидії виникненню злочинних угруповань є удосконалення чинного кримінального законодавства в частині формулювання норм-заборон, що стосуються окремих видів організованих злочинних угруповань. Цей напрямок протидії організованій злочинності видається доцільним розглянути у наступному підрозділі даного дисертаційного дослідження під час характеристики недосконалості положень чинного кримінального законодавства, спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю та викладу пропозицій щодо поліпшення кримінально-правового забезпечення протидії організованій злочинності. Крім того, іншим напрямком протидії виникненню злочинних угруповань повинен бути постійно здійснюваний правоохоронними органами комплекс оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення спроб створення злочинних угруповань, відстеження діяльності окремих осіб, які висловили умисел на організацію злочинного угруповання з метою спільного з іншими особами здійснення злочинної діяльності, подальше використання злочинної діяльності як засобу існування або додаткового джерела прибутків, чи осіб, щодо яких є достатні дані про вчинення дій на виконання такого злочинного умислу, встановлення їх подальших планів, кола їх зв'язків та можливих спілників, характеру їх відносин та їх потенційних можливостей стосовно реалізації злочинних намірів.

Ще одним напрямком протидії створенню злочинних угруповань, з урахуванням вищевикладеної думки, висловленої в літературі, є ретельне відстеження та відпрацювання осіб, що вчинили злочини у складі груп з метою своєчасного виявлення та припинення спроби створення організованого злочинного угруповання, а також відстеження та відпрацювання злочинців-одинаків, що вчинили злочини, які належать до сфер діяльності організованої злочинності, а також всіх осіб, які вчинили злочини, як це потім відображається в процесуальних документах, спільно з нествановленими слідством особами, тобто фактично не надали на досудовому слідстві правоохоронним органам інформації про своїх спілників. Такі заходи можуть бути якісно здійснені лише за умови налагодження належних оперативних позицій у певних видах суспільного середовища, які на основі аналізу кримінальних та оперативно-розшу-

кових справ будуть встановлені як найбільш часто залучувані до формування злочинних угруповань.

Другою стадією існування злочинного угруповання є його розвиток та трансформація. Для цієї стадії характерними є удосконалення внутрішньої структури угруповання, прийомів і методів здійснення злочинної діяльності, чітке відпрацювання виконуваних учасниками угруповання функцій, створення нових можливостей для злочинної діяльності, фактична зміна якості злочинної діяльності, поступове перетворення угруповання на його більш небезпечний різновид, наприклад, злочинну організацію, з одночасним формуванням ознак властивих вже цьому більш небезпечному злочинному угрупованню, тобто ієрархічності, чіткого поділу на структурні частини, поставлення цілей окрім безпосереднього вчинення злочинів переважно тяжкої та особливо тяжкої категорії також керівництва злочинною діяльністю інших осіб, забезпечення функціонування як самого злочинного угруповання, так і інших злочинних груп. У літературі висловлюється думка, що організована злочинність розвивається на ґрунті розширення та ускладнення кримінальної діяльності, здійснюваної злочинцями з метою отримання надприбутків [1]. Одним з етапів розвитку злочинних угруповань у наукових джерелах називається створення спільного грошового фонду злочинного угруповання, системи розв'язання конфліктів як всередині угруповання, так і між різними угрупованнями, встановлення корумпованих зв'язків з посадовими особами державних органів, вказується на утворення певних ланок, до завдань яких входить управління злочинним об'єднанням, координація зусиль виконавців, у результаті чого відбувається укріплення ієрархічних зв'язків в середині об'єднання та ускладнення його вертикальної структури, звертається увага на виділення у злочинних угрупованнях групи осіб, що забезпечують виключно організацію злочинної діяльності і, як правило, не беруть участі у вчиненні конкретних злочинів [2]. Виходячи з викладеного стадією розвитку та трансформації злочинного угруповання можна вважати проміжок часу та сукупність злочинних діянь від первинного формування визначеного злочинним задумом організатора конкретного виду злочинного угруповання, як правило організованої групи, яке супроводжується тривалим удосконаленням злочинної діяльності учасників під час якого змінюється характер цієї злочинної діяльності і злочинне угруповання набуває ознак, що згідно чинного кримінального законодавства визначені властивими для більш небезпечного його виду, наприклад, банди або злочинної організації.

Заходи протидії розвитку та трансформації злочинних угруповань, на нашу думку, є аналогічними визначеним стосовно протидії виникненню злочинних угруповань.

Третьою стадією існування злочинного угруповання є його консолідація та усталення. Мовознавцями консолідація визначається як зміцнення, укріплення, згуртування чого-небудь або кого-небудь [2]. Фахівцями висловлюється серйозне занепокоєння консолідацією злочинного середовища [1], котра супроводжується непримиримою боротьбою між окремими формуваннями організованої злочинності за території та сфери впливу в економіці, причому боротьба йде не лише між угрупованнями, але й в середині груп за лідерство, а особи, які знаходяться на чолі злочинних формувань, вишукують можливості впливати на інших, висуваючи на ключові позиції своїх людей [6]. Усталення означає набуття ознак сталості організаційними структурами угруповання, методами його діяльності. Це відбувається після освоєння певним угрупованням тієї чи іншої сфери діяльності, встановлення ним контролю над певною територією. На нашу думку, консолідація злочинного угруповання передбачає його внутрішнє згуртування на трансформованому в більш суспільно небезпечний різновид рівні, укріплення та тісне об'єднання навколо єдиного керівного центру декількох структурних частин цього угруповання, укріплення в свою чергу внутрішніх організаційних структур угруповання. Виходячи з викладеного, стадією консолідації та усталення злочинного угруповання можна вважати проміжок часу та сукупність злочинних діянь від набуття ним ознак певного більш суспільно небезпечного, ніж проста організована група виду злочинного угруповання до його ще більш значного внутрішнього згуртування, встановлення організаційних структур та чіткого відпрацювання більш досконалих методів злочинної діяльності.

Заходи протидії консолідації та усталенню злочинних угруповань, на нашу думку, є аналогічними визначеним стосовно протидії виникненню, розвитку та трансформації злочинних угруповань.

Четвертою стадією існування злочинного угруповання є експансія та монополізація сфер злочинної діяльності. В літературі стосовно цієї стадії відзначалося посилення корпоративності на базі подавлення великими групами дрібніших [5], констатувалася монополізація злочинними спільнотами торгівлі на ринках, підкреслювалося, що всіх, хто доставляє товар схилиють до його оптового збуту за низькими цінами або ж будь-якими засобами витісняють з ринку, монополізація та тенденція до розширення сфер злочинної та іншої асоціальної діяльності називалися як одна з ознак організованої злочинності, наводилися думки закордонних дослідників організованої злочинності про прагнення злочинних організацій до монополії в певній галузі або на певній території [3]. Виходячи з мовознавчого тлумачення поняття експансії стосовно організованих злочин-

них угруповань, її можна визначити як розширення останніми сфер свого впливу, здійснюване як легальними, напівлегальними та нелегальними економічними, так і позаекономічними незаконними методами. Монополія тлумачиться етимологічною наукою як виключне право виробництва, торгівлі, промислу тощо, яке належить одній особі або певній групі осіб, та взагалі – виключне право на будь-що [10]. Аналіз сенсу викладеного та його екстраполяція на організовану злочинну діяльність, на нашу думку, дають можливість визначити стадію експансії та монополізації як проміжок часу від значного внутрішнього згуртування злочинного угруповання, встановлення організаційних структур, чіткого відпрацювання методів злочинної діяльності до розширення сфер своєї злочинної діяльності за допомогою будь-яких методів, закріплення за собою виключного права на здійснення певних видів злочинної діяльності, поставлення під контроль діяльності інших злочинних угруповань, утворення можливості нав'язування власних корпоративних цілей споживачам заборонених чи легальних товарів та послуг, конкуруючим злочинним угрупованням, всій певній територіальній громаді.

Заходи протидії експансії та монополізації злочинних угруповань, на нашу думку, окрім аналогічних визначеним стосовно протидії виникненню, розвитку та трансформації, консолідації та усталенню злочинних угруповань повинні включати норму-заборону насильницьких дій, пов'язаних зі зведенням рахунків між собою учасниками організованих злочинних угруповань та розподілом між ними сфер впливу. У кримінальному законодавстві їх можна було б закріпити у такому вигляді:

Стаття ____ . Насильницькі дії, пов'язані зі зведенням рахунків між собою учасниками злочинних угруповань

1. Насильницькі дії, пов'язані зі зведенням рахунків між собою учасниками організованих злочинних груп, злочинних організацій або інших видів злочинних угруповань, або розподілом між ними сфер впливу-

караються позбавленням волі на строк від одного до трьох років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, пов'язані із заподіянням середньої тяжкості тілесних ушкоджень або із застосуванням холодної чи вогнепальної зброї, або інших предметів, використовуваних як зброя, -

караються позбавленням волі на строк від двох до чотирьох років.

3. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, пов'язані із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або з використанням автоматичної зброї, кулеметів або іншого армійського озброєння, яке не охоплюється поняттям стрілецької зброї, –

караються позбавленням волі на строк від чотирьох до дев'яти років.

Доповнення кримінального закону такою нормою надасть правоохоронним органам додаткову можливість притягнення до кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних угруповань, зробить неможливим звільнення з-під варті затриманих учасників злочинних “розборок”, у яких не було безпосередньо виявлено зброї та закриття кримінальних справ за недоведеністю складу замаху на вбивство чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень. Крім запровадження такої норми, необхідним видається вжиття комплексу правових та організаційних заходів, спрямованих на обмеження можливостей поширення впливу організованої злочинності на різні сфери суспільного життя, які, на нашу думку, більш доцільно розглянути в контексті протидії факторам, що сприяють існуванню, поширенню та відтворенню організованої злочинності та її наслідкам у наступному підрозділі цього дисертаційного дослідження.

П'ятою стадією існування злочинних угруповань є їх структуризація або як її ще інколи називають, “бюрократизація”. Характеризуючи цю стадію слід також враховувати етимологію вживаних термінів. Під структурою розуміють взаєморозташування і зв'язок складових частин чого-небудь; його побудову [10], а бюрократія і бюрократизм тлумачиться відповідно як прошарок вищих чиновників, вища чиновницька адміністрація і система управління суспільством, здійснювана за допомогою особливого апарату, відірваного від народу і поставленого над ним, наділеного специфічними функціями та привілеями [10]. Дослідниками організованої злочинності приділялася увага структурній побудові злочинних угруповань, наголошувалося на наявності загальної схеми, що може корегуватися певними місцевими особливостями, наводилися приклади існування спільнот, у яких ватажок прямо пов'язаний з членами групи, та таких, що складаються з кількох спільнот, які діють у різних містах [5], підкреслювалася залежність рівня організованості та віддалення організаційних, управлінських функцій від безпосередньо виконавських, при характеристиці шляхів діяльності злочинних угруповань вказувалося на організацію в них такої структури управління злочинною діяльністю, яка звільняє його керівників від необхідності безпосередньої організації конкретних діянь чи від участі у їх вчиненні, гіпотетична модель злочинного угруповання подавалася у вигляді своєрідної піраміди, яка включає функціональні групи виконавців, забезпечення та безпеки, а також елітарну групу, яка здійснює управлінські, організаційні та ідеологічні функції, цитувалася думка, висловлена теорією організацій, що ієрархія ви-

значається як універсальний принцип побудови будь-яких організаційних систем, як біологічних, технічних, так і соціальних, причому стосовно останніх цей принцип вбачається на всіх рівнях – від малої групи до суспільства і людство взагалі начебто не знає іншого способу об'єднання, окрім піраміди [3]. На підставі викладеного можна визначити стадію структуризації або “бюрократизації” злочинного угруповання як проміжок часу від виділення у злочинному угрупованні відносно самостійних функціональних частин до створення в ньому на основі структури цих частин системи управління та організації злочинної діяльності, що складається з окремих одиниць або осіб, які відокремлені від інших учасників угруповання, поставлені над ними у керівне становище та наділені специфічними функціями. Слід зазначити, що на нашу думку стадія структуризації або «бюрократизації» в існуванні злочинного угруповання може проходити паралельно з такими його стадіями як усталення та консолідація і експансія та монополізація, а може і передувати останній названій стадії, виступаючи не паралельно з нею, а послідовно після стадії консолідації та усталення.

Шостою стадією існування злочинного угруповання і, в залежності від обставин його подальшого існування, або останньою, або проміжною у подальшій їх невизначеній кількості, є стадія розпаду або подальшої трансформації злочинного угруповання. Розпад може настати під впливом багатьох чинників, як внутрішніх суперечностей в угрупованні, так і зовнішньої протидії його існуванню з боку правоохоронних органів або конкуруючих злочинних угруповань. Розпадом злочинного угруповання, на нашу думку, можна вважати остаточне припинення ним злочинної діяльності у тому вигляді, у якому воно існувало до цього моменту. Розпад може відбутися внаслідок засудження керівництва злочинного угруповання чи його смерті під час конфліктів з конкуруючими угрупованнями. Інші учасники злочинного угруповання у цьому випадку або тимчасово припиняють свою злочинну діяльність чи різними способами приховують свою належність до цього злочинного угруповання, або продовжують злочинну діяльність самостійно чи створюють нові злочинні угруповання, або ж входять до складу інших існуючих злочинних угруповань. Якщо злочинне угруповання переборює внутрішні суперечності або зовнішній руйнуючий вплив, то має місце його трансформація, тобто його подальша зміна, зокрема удосконалення форм та методів злочинної діяльності. Трансформація злочинного угруповання в такому випадку є, як це вже було зазначено вище, проміжною стадією існування злочинного угруповання у подальшій невизначеній кількості таких стадій, що зумовлюється невизначеністю тривалості злочинної діяльності

та мінливістю її спрямованості в залежності від вигідності певних напрямків цієї спрямованості для самого злочинного угруповання. Подальшою трансформацією буде і поділ угруповання на два або більше самостійних угруповання, і його входження до складу іншого злочинного угруповання, і поглинання ним самим іншого злочинного угруповання, і суттєва зміна характеру, рівня, форм та методів злочинної діяльності. Така трансформація злочинного угруповання триватиме невизначений період часу до припинення його діяльності правоохоронними органами або його розпаду з інших причин.

Чітке визначення конкретної стадії існування злочинного угруповання є важливим для вироблення правоохоронними органами адекватних його суспільній небезпеці заходів протидії, а також для здійснення наукового дослідження злочинних угруповань.

Наступним важливим елементом в дослідженні механізму діяльності організованих злочинних угруповань є вивчення розподілу ролей та функцій між їх учасниками.

Не дивлячись на різні підходи до визначення видів організованих злочинних угруповань для всіх наук, котрі вивчають організовану злочинність, зокрема кримінології, кримінального права, криміналістики, кримінального процесу, особливий інтерес становить виділення та характеристика ознак, що визначають можливість існування та розвитку зазначених угруповань. Такими характеристиками можуть бути якості, властивості предметів, їх відношення до інших предметів і т. п. При описанні предмета в ньому намагаються виділити найбільш суттєве, що відрізняє його від інших подібних предметів. Особливі ознаки виділяються серед інших особливим значенням їх для предмета, оскільки саме вони визначають якісну своєрідність, мають особливе значення також стосовно до інших ознак предмета та ознак, що характеризують певний зв'язок предмета з іншими. Такі ознаки використовуються для розмежування одних предметів від інших, визначається особливим їх значенням для предмета [3].

Загальні положення щодо виділення та використання ознак предмета слід враховувати і при характеристиці ознак організованого злочинного угруповання. Проте в теорії кримінального права, а також в інших галузях науки, що вивчають проблематику організованої злочинності, ознаки вказаних угруповань нерідко розглядаються як рівнозначні, без урахування їх значущості для існування угруповань та їх діяльності. Так, Ю. С. Шафіков, характеризуючи організовану групу, серед її ознак виділяє такі: стійкість особового складу групи, мету об'єднання групи – постійне вчинення діянь; наявність у групі власних поглядів, норм поведінки, ціннісних орієнтацій,

котрих дотримуються всі її члени; чітко виражену ієрархічну структуру, наявність лідера, наявність функціональної структури, що ґрунтується на рольовій диференціації членів групи у зв'язку з вчиненням злочину; готування до вчинення злочинів та використання складних способів здійснення посягання, сувору дисципліну, динамічний характер відносин у групі, специфічний порядок розподілу доходів між членами групи [4].

Не можна назвати суттєвою ознакою і використання складних способів вчинення злочину. В інших випадках у визначеннях організованих злочинних угруповань серед інших їх ознак виділяють охоплення злочинною діяльністю цілих регіонів, розширення сфер кримінальної діяльності, пошук об'єктів злочинних посягань [5].

Нерідко у визначеннях використовуються ознаки, що притаманні і неорганізованим групам – спільність участі в групі, взаємна обізнаність стосовно спільної злочинної діяльності, наявність умислу при вчиненні умисного злочину [6], детальне планування вчинення злочину [7], усвідомлення входження в групу та участі у виконанні частини або всіх взаємопогоджених дій та здійснення спільно з іншими єдиного злочину з розподілом ролей за заздалегідь зумовленим планом [8].

Тобто, використовуються несуттєві ознаки та такі, що завідомо не придатні для відмежування організованого злочинного угруповання від інших видів злочинних об'єднань.

Важливою ознакою організованого злочинного угруповання є його здатності до відтворення злочинної діяльності. Саме у зазначеній властивості угруповання полягає його особлива небезпека для суспільства та докорінна відмінність від неорганізованих угруповань. Як зазначав стосовно організованої групи В. Алексєєв, підвищену суспільну небезпеку становить не її організованість, а саме здатність здійснювати більш-менш тривалу злочинну діяльність. Окремі ознаки організованості (планування, організаційна структура, дисципліна) формуються або ж з метою неодноразового вчинення злочинів, або ж у процесі такої діяльності і з метою її продовження [9]. Висловлені міркування цілком можна віднести до всіх видів організованих злочинних угруповань.

Слід зазначити, що не кожне угруповання має здатність до відтворення актів злочинної діяльності. Така ознака є важливим показником сталих тенденцій та такого рівня розвитку угруповання, за яких створюється реальна загроза не звичайного вчинення ним окремого злочину, а здійснення тривалої злочинної діяльності. Така їх здатність і утворює суспільну небезпеку самого існування злочинної організації.

Така здатність до вчинення злочинів є відображенням певних притаманних угрупованню властивостей, точніше, – їх системи. Іншими

словами, вона є такою інтегративною властивістю угруповання, котра відображає не якусь одну сторону, якість угруповання, а певну їх систему і в цьому плані є характеристикою угруповання в цілому. Це зауваження є цілком доречним, якщо зважити, що в теорії існують й інші підходи до вирішення даного питання. Зокрема, нерідко здатність угруповання до стабільної злочинної діяльності пов'язується з намірами злочинців здійснювати таку діяльність. Так, В. Алексєєв, торкаючись передумов здатності організованої групи до здійснення тривалої злочинної діяльності, підкреслює особливе значення формування у осіб мети неодноразового вчинення злочинів. Саме ця мета, на думку вченого, визначає ступінь опрацювання планів, ступінь стійкості зв'язків між особами [9]. Таким чином, здатність до відтворення злочинної діяльності розглядається у площині орієнтації членів угруповання стосовно тривалості сумісної діяльності і не відображає рівень розвитку угруповання як колективного суб'єкта такої діяльності, якихось його сталих властивостей. Злочинні наміри самі по собі є досить важливим чинником у розвитку організованого злочинного угруповання, певним організуючим началом, стимулом до початку спільної злочинної активності; проте, цього чинника нерідко буває замало для створення такого злочинного об'єднання та утвердження злочинної спрямованості його функціонування. Наміри не завжди відповідають дійсним можливостям осіб, котрі об'єдналися в одну групу, а залишаються нерідко нереалізованими.

Визначаючи субординацію ознак, що характеризують організоване злочинне угруповання, насамперед варто виділити ознаку його стійкості. Ця ознака зустрічається у визначеннях організованої групи, банди, злочинного співтовариства, інших злочинних об'єднань, причому як у сучасних працях, так і у працях вчених минулих років.

За визначенням авторів Тлумачного словника української мови, стійкий (похідне від «стійкість») має ряд значень, зокрема, може тлумачитись як: 1) здатний твердо стояти, триматися, не падаючи, не коливаючись, тривкий; 2) який довго зберігає і виявляє свої властивості, не піддається руйнуванню, псуванню, витривалий; 3) для якого характерні постійність, стабільність; сталий, довготривалий; 4) здатний витримати зовнішній вплив, протидіяти чомусь, здатний зберігатися, існувати у несприятливих умовах, витривалий; 5) який виявляє наполегливість, твердість, непохитність у намірах, поглядах, вчинках і т.д., вірний своїм переконанням, незламний, твердий [10]. Очевидно, для характеристики організованого злочинного угруповання підходять всі значення терміна «стійкий», окрім першого, бо важко уявити групу, яка твердо стоїть, не падаючи і т.п.

Розглянемо такий момент стійкості угруповання, що характеризується постійністю, стабільністю, сталістю його самого по собі. У цьому значенні його стійкість проявляється у незмінності персонального складу, збереженні певної ієрархії стосунків, встановленому розподілу ролей між його членами, визначеності правил поведінки; йдеться також про незмінність злочинних намірів.

Другу групу показників стійкості становлять ті, що характеризують сталість проявів властивостей організованого злочинного угруповання в його діяльності. Серед них – систематичність вчинення злочинів, стабільність антигромадської спрямованості його функціонування загалом, спеціалізація на вчиненні певних видів злочинів, стереотипність форм та методів злочинної діяльності.

Ще один аспект стійкості угруповання – його здатність вистояти проти несприятливого впливу середовища, що характеризує його стосунки із зовнішнім середовищем. Мабуть, з цього боку організовані злочинні угруповання найбільш відрізняються від інших видів злочинних об'єднань, бо саме їм притаманне не просто прагнення вистояти, уникнути кримінального переслідування, але й наступальна позиція, активна протидія зусиллям правоохоронних органів з викриття їх діяльності. Одна з особливостей організованих злочинних угруповань – цілеспрямована розробка заходів захисту від викриття і притягнення винних у здійсненні злочинів до відповідальності, передбаченої законом. Причому ці заходи мають превентивний характер. Звідси – розвиток таких специфічних явищ, як розвідка і контррозвідка, здійснювана організованими злочинцями, корумпування працівників правоохоронних, господарських та інших органів. Саме корумпування дозволяє не лише нейтралізувати небезпечні для злочинної групи дії відповідних державних служб, але й підкоряти їх діяльність своїм цілям, використовувати через них офіційні структури суспільства, упродовжуватися в них. Якщо не вдається використати корупцію, вживаються заходи іншого характеру – дискредитація відповідних осіб, заміна їх на більш покірних. У крайньому разі застосовуються фізичне насильство й усунення небажаних осіб.

Стійкість є вираженням своєрідності організованого злочинного угруповання, його якісною характеристикою, стійкість як його властивість самостійно існувати не може. Організоване злочинне угруповання залишається незмінним у своїй специфіці та проявах діяльності завдяки наявності в ньому певного комплексу інших властивостей, якостей, котрі притаманні йому, є для нього закономірними. Саме вони визначають стійкість угруповання, яка по суті є формою їх прояву. Значені властивості утворюють основу існування та розвитку цього злочинного об'єднання. Йдеться про організованість та згуртованість угруповання.

Психологічною основою організованості угруповання є, насамперед, мета спільної злочинної діяльності. Саме вона об'єднує окремих осіб в єдину спільноту, спрямовує їх діяльність. Для її досягнення виробляється стратегія і тактика діяльності угруповання, обираються найбільш ефективні засоби здійснення посягань, створюється матеріальна база функціонування угруповання.

В угрупованні формується певна психологічна структура, котра відображає світоглядні позиції його членів, їх ідеологію, систему ціннісних орієнтацій, характер емоційних та ділових стосунків між ними. Виробляється система норм поведінки, котрі стосуються різних аспектів взаємин членів організованих злочинних груп, у тому числі й під час попереднього розслідування, при судовому розгляді, в період відбування покарання. Встановлюється також система санкцій за невиконання відповідних правил поведінки і система заохочень, наприклад, надання матеріальної допомоги засудженому під час відбування покарання, якщо він зберігав мовчання, і членам його родини. Обов'язковим елементом організованості в угрупованні є утвердження в ньому жорсткої дисципліни, що ґрунтується на круговій поруці.

Поряд з психологічною структурою формується і певна функціональна структура угруповання. Створення стійкого злочинного об'єднання обов'язково пов'язується з виділенням у ньому особи лідера, який зазвичай є його організатором та керівником. З розширенням масштабів злочинної діяльності та зростанням чисельного складу угруповання значення функції управління угрупованням і роль лідера зростають. За окремими членами й інші ролі виділяються і закріплюються, об'єктивно необхідні для здійснення злочинів та забезпечення функціонування угруповання як специфічного антигромадського об'єднання. Створюватися можуть навіть окремі підрозділи угруповання, діяльність яких пов'язана із забезпеченням його широкомасштабної злочинної діяльності та захисту від можливого викриття правоохоронними органами чи для протидії конкуруючим угрупованням.

Організованість угруповання проявляється в особливостях його діяльності. Як правило, ретельно готується кожен злочин. Заздалегідь підшукується об'єкт злочинного посягання, здійснюється його розвідка, обираються найбільш ефективні варіанти здійснення посягання, шляхи відходу, канали збуту незаконно набутого майна та цінностей і т.ін. Забезпечується також перспектива злочинної діяльності угруповання. Його члени уважно вивчають соціальну реальність, зміни, що відбуваються в ній, оцінюють ефективність своєї діяльності та можливості її підвищення у нових умовах суспільного життя, здійснюють прогнозування найбільш вигідних сфер та видів

злочинної діяльності. При цьому організовані злочинці не просто використовують зручні для здійснення злочинів умови, але й переборюють перешкоди, що трапляються на їх шляху, цілеспрямовано пристосовують соціальне середовище для здійснення злочинів.

Врешті-решт основою організованості угруповання є злочинна діяльність, яка забезпечує реалізацію спільних намірів його членів. Саме діяльність, її спрямованість, характер, масштабність, сфера здійснення визначає тип злочинного угруповання, кількість його членів, ієрархію стосунків у ньому, його організаційну структуру. Все в угрупованні підпорядковується досягненню мети його діяльності.

Чим вищим є рівень організованості в групі, тим більше організаційні, управлінські функції відходять від безпосередньо виконавських. Причому при організації злочинної діяльності в широких масштабах її організатори та керівники можуть навіть не з'ясувати деталі здійснення тих чи інших діянь, передбачених конкретними нормами кримінального закону. Вони можуть формулювати загальні завдання перед угрупованням, визначити лінію поведінки, продумувати і забезпечувати систему координації дій різних учасників організованої злочинної діяльності, систему безпеки. При цьому вони можуть навіть не знати, хто конкретно, за якою адресою, в який час вчиняє злочин, що саме викрадає.

Висновок. Отже, організоване злочинне угруповання відзначається певним рівнем розвиненості. Причому цей рівень є достатнім для функціонування злочинного об'єднання та відтворення його злочинної діяльності.

З іншого боку, тривале існування угруповання передбачає розвиненість, гармонійність та пристосованість до навколишнього середовища.

Гармонійність розвитку організованого злочинного угруповання ще й виявляється і в тому, що зазначені властивості взаємопов'язані, доповнюють одна одну; розвиток однієї є необхідною передумовою розвитку іншої.

Така залежність ознак на кшталт робить його стійким, згуртованим. Саме тому всі зазначені ознаки – організованість, згуртованість та стійкість – притаманні кожному без винятку організованому злочинному угрупованню.

Література

1. Криминология. Учебное пособие. Под общ. ред. В.Е. Эминова. М.: Норма-Инфра-М, 1997. 160 с.
2. Криминология. Учебник для юридических вузов. Под ред. В.Н. Бурлакова, В.П. Сальникова. С-Пб.: Лань, 1998. 576 с.
3. Войшвилло Е. К. Понятие. М.: Изд-во Московского ун-та, 1967. С. 150.
4. Шафиков Ю.С. Реализация взаимосвязей «жертва – организованная преступная группа» в деятельности

сти следственных и оперативных работников : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 1999. С. 9.

5. Организованная преступность. М., 1989. С. 8-88.
6. Гуторова Н.О. Вчинення злочину організованою групою осіб (кримінально-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х., 1996. – С. 13-17.

7. Козлов А.П. Формы соучастия, их понятие и разновидности. *Вопросы теории и практики применения уголовного закона* : межвуз. сб. Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1990. С. 66.

8. Галиакбаров Р.Р. Квалификация групповых преступлений. М. : Юрид. лит., 1980. С. 31-32.

9. Алексеев В. Понятие организованной группы. *Социалистическая законность*. 1989. № 11. С. 25.

10. Новый тлумачний словник української мови: У 4-х т. К. : Вид-во «Акошіт», 1998. Т. 4. С. 399.

Анотація

Чуфрин Ю. Ю. Механізм злочинної діяльності як спосіб взаємодії злочинної організації із середовищем. – Стаття.

У статті досліджується питання особливості його функціонування злочинної організації, структуру розподілу ролей та функцій, планування та етапи реалізації його злочинної діяльності, сукупність факторів його, так би мовити, зовнішнього та внутрішнього. З'ясовано, що механізм злочинної діяльності можна визначити як спосіб взаємодії злочинних організацій із середовищем, результатом якого є злочинна діяльність злочинної організації, і включає в себе особливості її функціонування, структуру розподілу ролей та функцій, планування та етапи реалізації її злочинної діяльності, сукупність факторів його, так би мовити, зовнішнього та внутрішнього середовища. Розглянемо окремі елементи механізму діяльності організованих злочинних організацій. Особливості функціонування організованого злочинного угруповання, на нашу думку, потрібно розглядати крізь призму своєрідних стадій існування організованого злочинного угруповання. Висловлені в літературних джерелах думки дозволяють виділити наступні стадії: 1) виникнення злочинного угруповання; 2) його розвиток і трансформація; 3) консолідація та усталення злочинного угруповання; 4) експансія та монополізація сфер злочинної діяльності; 5) структуризація злочинного угруповання; 6) його розпад або подальша трансформація. Наголошено, що основою організованості угруповання є злочинна діяльність, яка забезпечує реалізацію спільних намірів його членів. Саме діяльність, її спрямованість, характер, масштабність, сфера здійснення визначає тип злочинного угруповання, кількість його членів, ієрархію стосунків у ньому, його організаційну структуру. Визначено, що кожне угруповання має здатність до відтворення актів злочинної діяльності. Така ознака є важливим показником сталих тенденцій та такого рівня розвитку угруповання, за яких створюється реальна загроза не звичайного вчинення ним окремого злочину, а здійснення тривалої злочинної діяльності. Така їх здатність і утворює суспільну небезпеку самого існування злочинної організації. Злочинні наміри самі по собі є досить важливим чинником у розвитку організованого злочинного угруповання, певним організуючим началом, стимулом до початку спільної злочинної активності; проте, цього чинника нерідко буває замало для створення такого злочинного об'єднання та утвердження злочинної спрямованості його функціонування.

Ключові слова: організована злочинність, організована група, злочинна організація.

Summary

Chufryn Yu. Yu. The mechanism of criminal activity as a way of interaction of a criminal organization with the environment. – Article.

The article examines the peculiarities of its functioning of a criminal organization, the structure of the distribution of roles and functions, planning and stages of implementation of its criminal activities, a set of factors, so to speak, external and internal. It was found that the mechanism of criminal activity can be defined as a way of interaction of criminal organizations with the environment, the result of which is the criminal activity of criminal organizations, and includes features of its functioning, structure of roles and functions, planning and stages of its criminal activity. its, so to speak, external and internal environment. Consider some elements of the mechanism of organized criminal organizations. Peculiarities of the functioning of an organized criminal group, in our opinion, should be considered through the prism of peculiar stages of the existence of an organized criminal group. Opinions expressed in the literature allow us to identify the following stages: 1) the emergence of a criminal group; 2) its development and transformation; 3) consolidation and establishment of a criminal group;

4) expansion and monopolization of spheres of criminal activity; 5) structuring of a criminal group; 6) its disintegration or subsequent transformation. It is emphasized that the basis of the organization of the group is criminal activity, which ensures the realization of the common intentions of its members. It is the activity, its orientation, nature, scale, scope of implementation determines the type of criminal group, the number of its members, the hierarchy of relations in it, its organizational structure. It is determined that each group has the ability to reproduce acts of criminal activity. This feature is an important indicator of sustainable trends and such a level of development of the group, which creates a real threat not of the usual commission of a single crime, but the implementation of long-term criminal activity. This is their ability and creates a social danger of the very existence of a criminal organization. Criminal intentions in themselves are a very important factor in the development of an organized criminal group, a certain organizing principle, an incentive to start joint criminal activity; however, this factor is often not enough to create such a criminal group and establish the criminal orientation of its operation.

Key words: organized crime, organized group, criminal organization.